# De Heraut

voor de

# Gereformeerde Kerken in Nederland.


Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Dit blad wordt geregeld des *Vrijdags* aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de **REDACTIE.** Abonnementen en Advertentiën aan de **ADMINISTRATIE. Bureau: N.Z. Voorburgwal 58—60, te Amsterdam.**
Inzendingen, die later dan *Donderdag* 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

**Zondag 17 October 1920. N°. 2230.**

**Abonnementsprijs:** *franco* aan huis, per drie maanden ƒ 1.50 bij vooruitbetaling voor het Buitenland en Ned.-Indië per jaar ƒ 7.20 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers ƒ —.15.
**Advertentiën:** van 1 tot 5 regels ƒ 1.35, met in begrip van bewijsnummer, voor elken regel meer ƒ —.25. Aanvragen en vermelding van liefdegaven ƒ —.12 per regel.

## Van de Kerk.

LXIV.

> Want dat gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was.
> Filipp. II: 5.

Na wat we aan Labadie's optreden en aan Comrie's doorzettende kracht ontleenden, mogen thans de volgelingen van Zinzendorf niet stilzwijgend worden voorbij gegaan. Al is 't toch dat de Herrnhutters bijna uitsluitend in Duitschland en Boheme thuis hoorden, door hun Zendingsactie zijn ze toch ook elders tot een eigen associatie overgegaan, en zoo zijn ze te Zeist van oudsher bekend door hun Herrnhutters Instituut, terwijl dit instituut dan weer rechtstreeks in verband staat met onze Amerikaansche kolonisatie in Suriname. Alleen de sectie te Haarlem staat rechtstreeks met de Duitsch-Boheemsche stichting in organisch verband. De zoo ingewikkelde inrichtingen en regelingen die vooral sinds de vorige eeuw bij deze broeders in zwang zijn gekomen, namen allengs zulk een omvang aan, dat het niet op onzen weg kan liggen de geheele samenstelling van dezen Broederbond in dit ons speciaal betoog op te nemen. We kunnen ons tot de teekening van de groote omtrekken van geheel den bouw van dit Instituut bepalen. Voor het overige zij verwezen naar Burkhardt's *Die Brudergemeine*, een keurige studie, die in 1893—97 het licht zag; voor ons daarom een meer in het bijzonder belangrijke studie, omdat ze zich in hoofdzaak met de Missie der Broedergemeente bezighoudt. Ook de zeer aanzienlijke inrichting die men te Zeist vindt, doelt er in het minst niet op, om propaganda hier te lande te maken, maar eenigelijk om de Koloniën van Nederland, waar ze zendingsposten vestigden, van geschikt en goed voorbereid personeel te voorzien. De aanzienlijke stichting te Zeist geniet dan ook hier te lande algemeene achting, en de missie die zich in Suriname vestigde, was in de bekeering der negers derwijs gelukkig, dat ze bij de Regeering steeds in hooge eere bleef, ook al was de Gouverneur zelf, gelijk voorkwam, geen belijdend Christen. Zelden viel het zoo, Het Bewind in Den Haag toch was er steeds op uit, om een Gouverneur van confessioneele beginselen te Paramaribo te doen zetelen. Men weet hoe de sinds overleden heer de Savornin Lohman, die eertijds in Drenthe als Commissaris der Koningin optrad, en na hem de heer Idenburg in Paramaribo het bewind hebben gevoerd, terwijl vóór Idenburg, Jhr. van Asch van Wijck zat, die er in slaagde het Christelijk stempel op zeldzame wijze op geheel onze Kolonie te drukken. Vooral in de latere periode is daarom de missie van Zeist in hooge achting bij ons Christelijk publiek geraakt, en won door haar uitnemende resultaten steeds meer in beteekenis. De jongste constateering wees op 131 Stations, die bediend werden door 240 Zendelingen, waarbij dan nog 1100 helpers uit de negerwereld kwamen. Men beschikt er over 250 scholen, en heeft in zijn Doopboeken een kleine 92.000 gedoopte Heidenen opgeteekend. Hier komen dan nog enkele niet gedoopte negers bij, zoodat het totale cijfer voor de Missie begroot mag worden op 95.500 personen. Voor deze zeer uitgebreide Missie moet jaarlijks een bedrag van een millioen gulden of naar de preciese opgave een millioen zes maal honderduizend Mark beschikbaar zijn. Hiervan wordt een millioen Mark gedekt door wat het Gouvernement voor de scholen bijbetaalt en in verband met kleine gasthuizen uitreikt. Aan vrijwillige bijdragen moet derhalve nog een 360.000 gulden inkomen en zonder moeite kon over dit bedrag nu reeds sinds jaren beschikt worden. Bij de Regeering staat deze Zendingsinrichting, met al wat er voor ten beste wordt gegeven, als officieel erkende instelling aangegeven. Sinds 1894 erlangden deze stichtingen als geheel genomen zelfs juridische rechten, onder den titel van: Zendingsinrichting der Evangelische Broedergemeente. De toenmalige Koninklijke Saksische regeering voldeed, in verband hiermede, aan alle condities die voor het duurzaam blijvend verband als eisch golden. De geheele stichting bezit sinds 1869 te Niesky een aanzienlijke Zendingschool. Men kan schatten, dat er telken jare een vijftien à twintig nieuwe zendelingen door de Herrnhutters worden uitgezonden. Zelfs is men nu zoover, dat er niet alleen een geregeld maandschrift over de uitgebreide actie der Vereeniging het licht ziet, maar er bovendien een atlas met zestien landkaarten voor deze Missie uitkwam, die duidelijk aangeeft op welke terreinen en tot welken omvang deze Broeder-Zendingsactie zich allengs uitbreidde. In het algemeen mag gezegd, dat de actie die van deze Zinzendorf's inrichting uitgaat, ruimschoots waardeering geniet, en dat ze schier nergens op moeilijkheden stuit, zoo ze een poging waagt om zich opnieuw uit te breiden. Dit geldt zelfs in tweeërlei opzicht. Ten eerste voor zooveel ze zich inspant, om in Europa, in Amerika en zelfs in Australië nieuw terrein ter beschikking te erlangen, maar evenzoo voor wat de missionaire actie aangaat, terwijl zonder overdrijving mag gezegd, dat ze overal door haar missionair optreden veler sympathie zich verzekerde. Toch zou zich bedriegen, wie zich inbeeldde, dat 't zoo goed als uitsluitend de Zendingsactie was, die de sympathie in de onderscheiden landen won. Zelfs in Zeist kan men zich van het tegendeel overtuigen. Niet dat de Zendingsactie hier bijzaak zou zijn. Integendeel, voor de Zendingsactie vooral in Suriname is men er warm bezield, maar toch doet zich keer op keer het verschijnsel voor, dat vrome Christenen er naar dingen om te Zeist in de Herrnhuttersche inrichting gastvrije woning te erlangen. Ze huren dan, zoodra 't kan, zulk een vrijgekomen huis, sluiten zich nauwer aan de Broederen van het instituut aan, en zoeken er hun einde in ernstige stilte tegen te gaan.

Niet, dat ze zich aldus aan de Zendingsactie onttrekken zouden. Eer het tegendeel is waar, en zij die op Zeist een broederwoning erlangden, plegen veelal met warme liefde en met milde gaven voor de missie op te komen, maar toch daarvoor behoefden ze niet op Zeist, en niet in een Broederwoning te gaan wonen. Zelfs komt het voor, dat onder de milde gevers die elders wonen, geldelijk meer voor de Herrnhutters geofferd wordt, dan onder de huurders van een der gequalificeerde woningen. Bij de huurders van zulke woningen spreekt in de eerste plaats het verlangen mee, om zich met een kleinen en beperkten religieuzen kring af te zonderen van het drukke en weinig bezielde leven der wereld. Het is een zucht en verlangen, dat met Labadie in richting één is, en tegen Comrie's bedoelen lijnrecht overstaat. Wat men vroeger het Separatisme noemde, trok met name in de Residentie jaren achtereen niet weinige gegoede en hoog geplaatste ingezetenen uit de groote Hervormde Kerk naar deze Separaat-Kerken. Zelfs van latere ministers is dit geen geheim. Ware nu in Den Haag een afdeeling van Herrnhut gevestigd geweest, zoo zouden deze afgedoolden allicht zich bij de Broeders van deze orde hebben aangesloten. Er bestond althans verwantschap tusschen beider bedoeling. Toch droeg wat de Herrnhutters te aanschouwen gaven, een edeler karakter. Vooreerst toch vroeg het meer offerande, in de tweede plaats drong het tot geestelijke actie en in de derde plaats hield men te Zeist aan de bediening van het H. Avondmaal vast.

——

Van Graaf von Zinzendorf is de meer speciale inkleeding van de Broedergemeente uitgegaan, voorzoover haar missionair karakter betreft. Voluit heette hij Nicolaus Lodewijk Graaf von Zinzendorf en Potsendorf. Hij was den 26en Mei 1700 te Dresden geboren, en ontving zijn eerste opleiding in het Paedagogicum te Halle, en ging in 1716 naar de Juridische faculteit te Wittenberg over, waar hij tegelijk zich van de Theologische studiën op de hoogte stelde. Na zijn promotie in 1719 ondernam hij een groote Europeesche studiereis naar Holland, Engeland, Frankrijk en Zwitserland, tot hij in 1721, in zijn vaderstad Dresden teruggekeerd, in dat eigen jaar een aanstelling tot Hofraad ontving en een jaar daarop huwde met Gravin Reuss van Ebersdorf; kort daarop vatte hij het plan op, om zijn uitgestrekte landgoederen voor een aanmerkelijk deel ten dienste van de Zending te stellen. Het daarvoor afgezonderde terrein verkreeg toen den naam van Herrnhut, en erlangde tot op zekere hoogte een zelfstandige ontwikkeling. Zinzendorf neigde er toen steeds meer toe, om dit Instituut, dat in hoofdzaak op de Zending doelde, een zelfstandig karakter te doen erlangen. Wel lag afscheiding van de Staatskerk niet in zijn oorspronkelijk plan, maar hij stond er toch op, zich vrij te kunnen bewegen, en toen aldra de officieele Landskerk hem het houden van particuliere Godsdienstoefeningen verbood, daar alleen de officieele Godsdienstoefeningen een publiek karakter konden dragen, achtte hij het oogenblik gekomen, om op theologisch gebied zijn eigen weg te gaan, en niet enkel Jurist te blijven, maar onder aangenomen naam in Stralsund opzettelijk theologie te gaan studeeren, en niet lang daarna liet hij zich te Tubingen tot doctor in de Theologie promoveeren. In Dresden sneed men hem toen af, zoodat hij naar Berlijn toog, en zich als Bisschop van de Moravische Kerk liet wijden. Hierdoor aan geen plaatselijken dienst verbonden, rijpte toen bij Zinzendorf het grootsche plan, om niet alleen het grooter deel van Europa, maar ook een uitgebreide streek in Amerika te bereizen, en in al deze streken te ijveren voor zijn grootsche gedachte, om zijn geestverwanten steeds meer op zichzelf te ordenen, en zoo een eigen Kerk tegen de officieele Kerk over te plaatsen. Zonder overdrijving kan dan ook gezegd, dat 't Zinzendorf geweest is, die niet alleen schier overal den eersten stoot gaf tot het opkomen van de invloedrijke Broederkringen, maar ook tot zijn sterven toe, in 1760, door de macht van zijn woord, in schrift en meeting, de door hem in 't leven geroepen beweging gaande hield. Niet alleen zijn gesproken, maar ook zijn geschreven woord nam hierbij steeds grooter omvang aan. Alles saamgevoegd bleek na zijn sterven, dat bijna honderd geschriften uit zijn pen vloeiden, en indien men ook de kleine brochures alle saamtelt, zelfs nog meer. Al had de Broedergemeente dan ook een zelfstandigen oorsprong en een eigen bestaan, toch is het aan geen twijfel onderhevig, of ten slotte dankt de geheele Broedergemeente in al haar vertakkingen aan Zinzendorf haar oorsprong. Niet alleen toch, dat hij zijn rijke middelen geheel ter harer beschikking stelde, maar zijn machtige persoonlijkheid heeft schier over heel Europa en Amerika de nieuwe Zendingsactie niet alleen in het leven geroepen, maar evenzoo in het leven weten te houden. Te Herrnhut begroef men hem, maar Herrnhut lag dan ook op een landgoed dat oorspronkelijk aan de familie Zinzendorf toebehoorde. Ongetwijfeld mag dan ook erkend, dat Zinzendorfs rijke middelen en machtig landbezit het groote middel zijn geweest, om de missionaire actie der Broeders zoo omvangrijke en zoo streng georganiseerde uitwerking te doen vinden. Maar evenmin mag uit het oog worden verloren, dat Zinzendorfs bezielde geloofsovertuiging aan het optreden der Broeders van meetaf dat geheel vrije en zelfstandige, en daardoor zoo strikt geordende, in de saamstelling gaf, dat nu nog, wie zich aan de Broeders aansluit, zonder aarzelen gezegd mag worden, in haar dienst te zijn getreden en in haar organisatie te zijn opgenomen. Zelfs van het vrije huwelijk was lange jaren geen sprake meer. Ongetrouwde zendelingen vertrouwde men niet, doch evenmin kon geduld, dat de geheel subjectieve aantrekkelijkheid van een jongen voor een meisje over het lot der Zending zou beslissen. De hoofden der Zending werden veel beter in staat geacht, om over de juistheid der keuze te beslissen. Op het groote terrein der wereldzending kan het huwelijk der missionarissen niet van liefdeswilkeur afhangen. De personen die hier werkten, hadden zich voor wat het huwelijk betreft, geheel willoos aan de beslissing der hoofden van de Broedergemeente over te geven. Zelfs wie in 't huwelijk geen aantrekking gevoelde, werd gehouden verplicht te zijn, aanstonds in 't huwelijk te treden, bijaldien de hoofden der geheele inrichting zulks verlangden.

En niet anders stond het met het levensonderhoud. Wilde men alle uitgezonden broeders geheel uit de Zendingskas onderhouden, zoo zou het aantal der Zendingsmannen veel te gering zijn gebleven. Er werd daarom aanstonds als regel een stelsel ingevoerd, dat beide toeliet, zoodat eenerzijds een aanmerkelijk getal van Zendelingen geheel op betaling van de levensbehoeften uit de voorhanden gaven dreef, maar dat anderzijds steeds gebruik werd gemaakt van de aangeboden gelegenheid, om de uitgezondenen zelf in hun nooddruft te laten voorzien. Zelfs het logement- en herbergbedrijf werd hierbij niet uitgesloten. Het lag hier voor de hand, dat men hierdoor op twee voordeelen tegelijk de hand legde. Misbruik van de herberg toch werd op deze manier tegengegaan, en de Zendeling kostte schier niets. En zij 't nu al, dat men van lieverlede in deze eerst zoo schokkende bepalingen wijziging poogde aan te brengen, het stelsel als stelsel blijft toch nog steeds stand houden, en de ongelooflijke uitgebreidheid van wat de Broeders op missionair terrein voor hun rekening kunnen nemen, blijft toch in hoofdzaak daaraan te danken, dat er van persoonlijke vrijheid onder de Broeders geen sprake is. Ze vormen saam een streng aaneengesloten corps, dat zijn kracht ontleent aan tweeërlei usantie; ten eerste daaraan, dat men de gewone Kerkelijke saamleving varen laat, en zich eeniglijk, doch dan ook afzonderlijk, saamtrekt op geestelijk terrein, en zich geheel onderwerpt aan wat de gezamenlijke Broeders dienstig en noodzakelijk achten. En voorts in de tweede plaats, dat men den persoonswil steeds meer onderdrukt en aan banden legt, om alle beschikbare veerkracht en saamwerking eeniglijk te richten op het door allen saam gestelde doel.

——

De poging, die vaak is aangewend, om Zinzendorfs pogen met den arbeid der Christian Science, der Salvation Army (heilsleger) enz. op één lijn te stellen, is, gelijk wel moest, mislukt. Over de Christian Science gaven we ons oordeel reeds, herhaling zou daarom doelloos zijn. In elk geval staat de Christian Science niet in eenige bijzondere betrekking tot ons land, ook al gelukt het haar zich in onderscheidene steden zekeren aanhang te verwerven. Anders staat het met de actie van het heilsleger, dat hoezeer van beslist Engelschen oorsprong, er niettemin in geslaagd is, zich tot een wijd verspreide wereldactie uit te breiden. Ook ten onzent, en zelfs in Insulinde, maakte het een ver van onbeduidende propaganda. De stichter van deze thans zoo wijdverspreide organisatie is William Booth. De eigenaardigheid van dit heilsleger schuilt in den militairen vorm, waarin het optrad, William Booth zelf eigende zich den eeretitel van »Generaal" toe. Onder dezen Generaal staat dan een wijdvertakt corps van kapiteins en luitenants, die allen een militaire uniform dragen, onverschillig of zij vrouwen of mannen zijn. Omstreeks 1865 greep Booth den moed, om zijn corps, geheel afgescheiden van alle Kerkverband, in een geheel eigen organisatie te laten optreden. In 1878 gaf hij aan zijn aanhang die steeds wies, een militaire corps-organisatie. En wel verre van zijn heilspogingen tot Engeland te bepalen, was hij met zijn officierscorps er steeds meer op bedacht, om propaganda voor zijn streven in alle land, onder alle volken, te drijven. Hij bond zich niet aan Engeland, noch aan eenig ander land van Europa, maar was er met zijn getrouwen steeds meer op uit, in geheel zijn organisatie een machtige wereldinrichting te vormen, die, om slechts hierop te wijzen, ook in onze koloniën doordrong. Hun orgaan *The War Cry* is een wereldblad, dat in millioenen exemplaren verspreid wordt, en hoezeer alle propaganda aan het Hoofd-Comité welkom is, mag toch gezegd, dat de Heilsarmee zich in hoofdzaak er op toelegt, om afgedoolde zondaren en booswichten tot bekeering, en zoo tot Christus te brengen. Het is met name op de misdadige deugnieten onder de behoeftige bevolking dat zij zich werpen, om dezen van hun misdadig drijven af te trekken, en zoo mogelijk tot Christus te bekeeren. Aan het Kerkelijk samenstel hechten ze daarentegen niet. Zelfs het Heilig Avondmaal neemt bij hen geen plaats der eere in, en 't is juist uit dezen hoofde, dat ze nimmer de sympathie der getrouwe belijders hebben kunnen verwerven. Niet alleen toch dat ze de Kerk geheel verwaarloozen, en buiten de Kerk om leunen en steunen op een geheel onkerkelijke organisatie, maar ze nemen, wat nog veel bedenkelijker is, tegenover de Kerk en tegenover al wat van de Kerk uitgaat, een strijdlustige positie in en dringen de Kerk terug. Hier doet zich derhalve het pijnlijk verschijnsel voor van een combinatie van twee tegenover elkander staande elementen. Eenerzijds toch wendt men zich met een niets ontziende macht tot de jammerlijk verdoolden en verloren zondaren, en anderzijds keert men zich met beslistheid tegen al wat van de Kerk uitgaat en op de Kerk leunen wil. Hierop moest in verband met Zinzendorfs pogen met nadruk gewezen worden, omdat ook Zinzendorf zich van de Kerk afscheidde, en er steeds meer op bedacht was, om de belangen des geloofs door het onderling aannemen van streng de persoonlijke vrijheid aantastende vormen aan banden te leggen. Verwantschap met de Heilsarmee valt alzoo niet geheel te ontkennen; alleen blijven beiden eer tegenover elkander staan, dan dat ze over en weder elkaar steunen zouden, doordien de Heilsarmee zich afzondert en buiten de samenwerking der Christelijke Kerk stelt, terwijl omgekeerd Zinzendorf met zijn aanhang, ook al ging hij apart staan, toch in alles de bedoeling der Kerken steunde. Hieruit verklaart het zich dan ook, dat Zinzendorfs aanhangers vaak in de Lutherse Kerk bleven, of er zelfs in terug gingen. Den vijandigen toon, die bij de Heilsarmee tegenover de Kerk wordt aangeslagen, kent Zinzendorf zelfs van verre niet.

Voor ons echter komt het principieel verschil hierin uit, ten eerste dat de volgelingen van Zinzendorf hun zweren bij de rechtzinnige belijdenis nimmer varen lieten, en ten andere, dat hun zich afzonderen van de algemeene Kerkelijke gemeenschap, door het ontbreken in de Kerk van alle behoorlijke tucht noodzakelijk scheen geworden. En vraagt men nu ten slotte, waarom in ons Nederlandsch Kerkelijk leven de Herrnhutters zulk een invloed gewonnen en de bereidwilligheid tot het brengen van zoo aanzienlijke offers uitlokten, dan rekene men met tweeërlei. Ten eerste hiermede, dat Zinzendorf en zijn trouwe geestverwanten van meetaf met Holland in contact traden en in onze Amerikaansche Koloniën zelfs een leidende positie innamen. Iets waarvan het natuurlijk gevolg was, dat èn hier èn zelfs in Zeist en Haarlem, en meer nog in Suriname, de geest van Zinzendorf steeds dieper doordrong en zich op een wijze als schier nergens elders een hoogst invloedrijke en eerbiedwaardige positie wist te verzekeren. We blijven daarom Labadie en Comrie, en evenzoo de leden van de Broederschap, als met Nederland in bijzonder contact getreden beschouwen. Zeist en Suriname hebben dien band gelegd, een band die niet licht kan ontbonden worden.

Dr. A. K.

## „In de stokouden is de wijsheid."

> In de stokouden is de wijsheid, en in de langheid der dagen het verstand.
> Job XII : 12.

De zoo aangrijpende uitspraak, die Job ons over den Ouden dag voorlegt, mag niet op zich zelf worden genomen, doch moet steeds in verband met den toenmaligen tijd genomen worden. Niet, dat versta men wel, alsof de beteekenis van den Ouden dag niet nog zeer hoog zou staan, maar omdat de tijden inmiddels zulk een gewijzigd karakter aannamen. Vergeet niet, dat de periode van Job zich nog schier rechtstreeks aan die van Noach aansluit, en dat de Patriarchen zelven, en met hen Mozes, blijkbaar aan onzen korten levensduur nog allerminst gebonden werden. Wat we tot in de bijzonderheid der jaren ons omtrent Mozes, en ten deele ook over de Patriarchen, geboekt vinden, wijkt op tal van punten van onze thans geldende tijdrekening af. En dit niet alleen, maar die afwijking van den aanvankelijk destijds geldenden levensduur, ging, men mag bijna zeggen, met zulk een sprong op den korteren levensduur terug, dat in Psalm 90 Mozes zelf, en zulks nog wel in een gebed, dat voor ons bewaard werd, de levensbeperking reeds aangaf, waarvan de overgang toen reeds zich aankondigde in Mozes, die zelf den langeren levensduur mocht doormaken. In zijn gebed, dat ons in Psalm 90 bewaard wierd, spreekt hij 't reeds met beslistheid uit: »Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zijn zeventig jaren, of zoo we zeer sterk zijn, tachtig jaren". Reeds aan dat één zeggen alzoo gevoelt men, dat de overgang tot de kortere levensperiode die sinds volgde, voor het grootere publiek destijds reeds intrad, maar dat toch het verband met den vroegeren langeren levensduur destijds nog voortwoekerde op een voor ons vreemd geworden wijs. Uit Rusland komen gedurig nog berichten van helden der oudheid, die een leeftijd van omstreeks 120 jaren bereikten, maar voor het geheele wereldleven in zijn saamhang genomen, vormen dit uitzonderingen, en over het breede menschenleven genomen, zou men zeggen, dat de levensduur nog steeds zich op 't hoogst om de tachtig jaren bewegen blijft, en dat Job's zeggen, dat in de stokouden de wijsheid schuilt, in den door hem bedoelden zin, op onzen levenssaamhang niet meer ten volle toepasselijk is.

——

Toch verloor Job's besliste uitspraak daarom in zich zelf nog allerminst haar beteekenis. Job spreekt allermist van alle ouden van dagen. Reeds toen toch zal velerlei verschil en onderscheid zich hebben voorgedaan, en zijn zoo aangrijpende uitspraak zal wel allerminst op alle grijsaards en op alle ouden van dagen gedoeld hebben. Ook Job zal in zijn omgeving het diep ingrijpend verschil gezien hebben, dat zich steeds tusschen de gewone ouden van dagen en hen die meer op den voorgrond traden, moet hebben voorgedaan. Reeds vormen de stokouden niet de meerderheid en zelfs niet het grootste aantal. De stokouden beperken zich veelal tot een geringer aantal en zelfs ook onder die ouderen in kleiner aantal, zal reeds destijds, gelijk thans, het sterk sprekend verschil zijn doorgegaan tusschen de lieden der onbeduidendheid, die nauwelijks meetelden, en die ouden, veel geringer in aantal, die den toon voor het publieke leven aangaven. Ook onder Israel waren er geheele groepen van onbeduidendheden, en als uitzondering op die breede reeks traden de rijker bezielde geesten te voorschijn, die, rijker begaafd, den toon voor het publieke

leven aangaven, en daardoor in het publieke leven heerschten.

---

Er ligt in Jobs betuiging alzoo in 't minst niet opgesloten, dat alle jongeren van edele en rijke gaven waren verstoken, en dat alle grijsaards toonbeelden van rijker en hooger ontwikkeling waren. Reeds het gebruik van het woord stokouden beperkt het aantal. De stokouden waren reeds destijds, gelijk Psalm 90 het aanduidt, uitzonderingen. Er waren rijker exceptiën dan nu, en zulks in aansluiting aan het verleden, maar op zichzelf ligt in Jobs betuiging toch duidelijk uitgesproken, dat hier zoo goed als eeniglijk gedoeld wordt op ouden van dagen uit den wijzen kring, die door het steeds en zoo langdurig verkeeren in dien kring een geestelijk rijker standpunt bereikt hadden. Slechts hieraan worde vastgehouden, dat de meest wijze en doorzichtige raadslieden destijds niet onder de jongeren, maar veeleer onder de stokouden te zoeken waren, en dat 't Gods bestel was dat dit dieper inzicht en deze helderder blik in den levenssamenhang niet bij de jongeren van dagen, maar, in« dieperen zin opgevat, schier eeniglijk bij de zeer ouden van dagen te vinden bleek. Te meer mag hier nadruk op gelegd, omdat er in Jobs dagen nog in 't minst van geen gedurige wisseling in het staatkundig beleid vernomen werd. Er mocht onderscheid waarneembaar zijn tusschen hetgeen in het Westen en in het Oosten van de Middellandsche zee werd waargenomen, maar de beheerschende levensdenkbeelden hielden toch veelal stand, en het volk in zijn historisch bestaan leefde er in meê.

---

Nu kwam hier zeer zeker keer in. Sterk zelfs werd de neiging die zich steeds meer bij het jongere geslacht openbaarde, om met wat de vaders minden te breken, en in eigen taal en op eigen wijs een eigen stelsel van levenswijsheid tot gelding te brengen. Thans vooral gaat dat zoover, dat 't soms zelfs den schijn aanneemt, als zou men met oud te worden zijn inzicht en doorzicht verliezen, en alsof elk nieuw opkomend geslacht, geheel uit eigen inzicht, telkens een nieuwe levensopvatting zou kunnen verzinnen, uitwerken, en doen doordringen. Doch al moet worden toegegeven, dat de wisseling in den levenstoestand thans metterdaad zich gedurig herhaalt, zoodat de ouden van dagen van zelf hun gezag inboeten, toch moet aan de grondgedachte van wat Job uitsprak ook in onze dagen worden vastgehouden. Gerijpt is het levensinzicht door de levenservaring, en hoe langer en breeder die levenservaring, in vaste lijnen, gegrond wordt, hoe beslister men mag aannemen, dat de overtuiging zich vastzet, zich uitwendig uitwerkt en rijpt, zoodat nog steeds het aloude verband tusschen het veeljarige en rijkere leven doorgaat. Niet natuurlijk, alsof de ouden van dagen zich het eenig rechte en juiste inzicht mochten aanmatigen. De ouden en de jongen van dagen hebben beide hun eigen positie, met eigen strekking en eigen beteekenis. Wie jonger op mag leven en op breeder schaal aan het leven deel mag nemen, doorzoekt en grijpt wat aan den grijsaard als van zelf ontgaat. Doch al moet de beteekenis van het jeugdiger inzicht voetstoots worden toegegeven, toch blijft 't als van ouds, ja als in de dagen van Job, dat de rijpste en rijkste levensopvatting niet bij de jongeren, maar in den regel veeleer bij de zeer ouderen in jaren te vinden is. En mogen wij als menschen gewoon zijn van *stokouden* te gewagen, ook voor ons komt 't hier gedurig uit, hoe het langst gerijpte leven de rijpe vrucht ook voor het leven gunt.

Dr. A. K.

---

*Amsterdam*, 15 Oct. 1920.

Over de besluiten, die de Generale Synode heeft genomen inzake het handboek voor de catechisatie en de herziening onzer liturgie, kan korter worden gesproken, omdat de bedoeling dezer besluiten duidelijk genoeg is.

Dat onze Catechismus, hoe voortreffelijk dit handboek ook moge wezen, toch als catechetisch handboek voor onzen tijd minder geschikt is, was blijkens de ingediende voorstellen wel de zoo goed als eenparige overtuiging onzer Kerken. Trouwens, men mag niet vergeten, dat de Heidelbergsche Catechismus minder is opgesteld met het oog op wat wij het catechetisch onderwijs noemen, dan wel met het oog op Catechismusprediking voor de gemeente. Reeds de indeeling in 52 Zondagen, die met het catechetisch onderwijs niets te maken heeft, bewijst dit. In de Kerkenorde van de Paltz van 1563, die een geheele regeling voor den eeredienst bevat, wordt dan ook uitdrukkelijk er op gewezen, dat de Catechismus diende om het volk, dat onder het Pausdom zonder Catechismus was opgevoed en zoo licht de stukken der Christelijke religie vergeet, nader te onderwijzen. Zelfs werd hier uitdrukkelijk gelast, dat niet alleen in de namiddaggodsdienstoefeningen telkens over een Zondagsafdeeling moest gepredikt worden, maar dat ook des morgens voor de predicatie telkens een gedeelte van den Catechismus moest worden voorgelezen, en wel zoo, dat in negen Zondagen de geheele Catechismus aan het volk voorgehouden werd. Een afzonderlijke belijdenis zooals onze Kerken die naar 't voorbeeld der Fransche Kerken bezitten, had de Paltzische Kerk niet. De Catechismus was de *Belijdenis* der Kerk. En dit catechetische Belijdenisschrift diende in de eerste plaats voor de onderwijzing der gemeente in haar geheel. Het werd met het oog daarop opgesteld. Zoo als het nu nog steeds bij onze Kerken in de Catechismusprediking dienst doet om de *gemeente* te onderwijzen.

Dat deze Catechismus daarbij ook nog dienst deed voor het catechetisch onderwijs was bijkomstig. Van een catechetisch onderwijs zooals wij dit nu kennen, was destijds nog geen sprake. Men leerde, zooals de Kerkenorde het dan ook voorschrijft, op school den catechismus van buiten. De kinderen moesten, wanneer de Catechismusprediking begon, ten aanhoore van de geheele gemeente, de Catechismusvragen beantwoorden. Een gebruik, dat langen tijd ook in onze Kerken nog heeft stand gehouden, zelfs in sommige Gereformeerde Kerken nog tot in de voorgaande eeuw. De Catechismusprediking zelve diende dan om tevens aan de kinderen den inhoud duidelijk te maken. Van een afzonderlijke catechisatie was destijds echter nog geen sprake.

Toch heeft men al spoedig gevoeld, dat het onderwijs in de Catechismusprediking voor de jeugd niet voldoende was. De prediking over den Catechismus voor *heel* de gemeente draagt een ander karakter dan de onderwijzing op de catechisatie. De eisch der paedagogiek dwong hier scheiding te maken. Men kan niet op dezelfde wijze volwassen menschen en kinderen onderwijzen. En al gaf het leeren van den Catechismus op school gelegenheid aan den meester om de vragen en antwoorden toe te lichten op eenvoudige en bevattelijke wijze, de Kerk kon toch dit onderwijs niet aan de School overlaten. Zoo kwam vanzelf de kerkelijke catechisatie op. Eerst nog in dien meer bescheiden vorm, dat degenen, die belijdenis des geloofs wilden afleggen, een tijd lang nader door den predikant onderwezen werden. Maar daarna breidde zich dit catechetisch onderwijs der Kerk steeds meer uit. Niet alsof daarom de School en het gezin er geheel buiten kwamen te staan. Maar de kerkelijke catechisatie werd nu de hoofdzaak.

En daarmede ging vanzelf gepaard, dat men al spoedig begon in te zien, dat het gebruik van den Catechismus, die met het oog op de Catechismusprediking was opgesteld, voor het gebruik op de catechisatie eigenaardige bezwaren opleverde. Niet alleen voor de kleinere kinderen, maar ook van volwassenen, die weinig ontwikkeld waren, leverde het van buiten leeren van den Catechismus te groote bezwaren op. Vandaar dat men èn in de Paltz èn in ons vaderland toen gepoogd heeft aan dat bezwaar tegemoet te komen. In de Paltz zelf had men met het oog op den verschillenden leeftijd drie leerboekjes; het eene, waarin alleen de vijf hoofdstukken der religie stonden, n.l. de wet, 't geloof, 't gebed en de inzetting der sacramenten, voor de allerjongste catechisanten; het tweede dat een uittreksel was van den Catechismus, voor de middelklasse, en de geheele Catechismus voor de meergevorderden. Bij ons vervaardigde Faukelius uit Zeeland evenzeer een kort uittreksel uit den Catechismus, het zoogenaamde *Kort Begrip*. Op de Dordtsche Synode is, zooals men weet, over deze zaak vrij uitvoerig gesproken. Men voelde de moeilijkheid, die de Catechismus als leerboek opleverde. Zelfs werd een Commissie benoemd, om met het oog op de paedagogische eischen van het onderwijs naast den Catechismus nog twee andere handboeken te ontwerpen. Maar uitgevoerd is die last niet, en de Synode schijnt zich ten slotte er mee beholpen te hebben het Kort Begrip van Faukelius aan de Kerken aan te bevelen, natuurlijk niet voor de prediking, maar voor de catechisatie.

Het vraagstuk is daarmede door de Synode van Dordt natuurlijk niet opgelost, maar bleef liggen. En waar geen nieuwe nationale Synode meer samenkwam, kon ook geen beslissing over dit paedagogisch vraagstuk genomen worden. Natuurlijk wreekte zich dit in het leven. Wat de *Kerken* niet deden, is toen door de predikanten op hun eigen houtje gedaan. Men kreeg nu tal van catechisatie-boekjes. Zooals dat van Borstius voor de kleine kinderen en dat van Hellenbroek voor de ouderen. Boekjes, die door de Kerken niet waren gekeurd en die, hoeveel uitnemends ze ons boden, toch meer kleine dogmatiekjes waren dan een uiteenzetting der geloofswaarheid. Juist het bezielde rijke geloofsleven, dat uit onzen Catechismus spreekt, werd in deze boekjes gemist. Het intellectualisme vierde hier hoogtij.

Nog erger werd dit, toen met de negentiende eeuw ook de orthodoxie ophield den toon aan te geven en thans tal van leerboekjes het licht zagen, die, in plaats van de belijdenis der Kerk weer te geven, deze op zeer bedenkelijke wijze verzwakten of zelfs ondermijnden. Aan de bandeloosheid, die toen op catechetisch gebied heerschte, is, althans wat onze Kerken betreft, eerst een einde gekomen, toen men weer heeft leeren inzien, dat op de catechisatie het leerboek van de Kerk thuis behoort en men daarom naar den Catechismus of althans naar het Kort Begrip is weergekeerd. Dit was op zich zelf uitnemend, en we hebben niet 't minst daaraan te danken gehad, dat het opkomend geslacht weer in de leer onzer Kerken is onderwezen. Aan het spel van willekeur werd daarmede een einde gemaakt. Niet aan wat de een of andere predikant meent of gelooft, maar aan wat de Kerk belijdt moet het catechetisch onderwijs dienstbaar wezen.

Maar al was terugkeer tot het kerkelijk handboek de eenige *juiste* weg, toch heeft dit weer invoeren van den Chatechismus als leerboek ook de moeilijkheden doen voelen, waarvoor reeds de Synode van Dordt stond. En die moeilijkheden waren zelfs nog verscherpt. Het ging niet meer alleen om de paedagogische quaestie, maar ook om de noodzakelijkheid, het opkomend geslacht beter te wapenen tegenover de dwalingen van onzen tijd.

Zoo is uit de Kerken zelf de aandrang gekomen tot de Synode om een nieuw leerboek op te stellen voor het catechetisch onderwijs. Ook het Bestuur van het Gereformeerd Schoolverband drong in een adres aan de Synode daarop ten zeerste aan, opdat ook aan het schoolonderwijs een beter leerboek zou geschonken worden. De Synode heeft daarom besloten aan dezen zoo algemeenen wensch der Kerken te voldoen. De Heidelbergsche Catechismus zelf blijft als belijdenisschrift en als leerboek voor den kansel ten volle gehandhaafd. In zooverre is het dan ook niet juist, wanneer in sommige bladen de voorstelling is gegeven, alsof de Synode zou besloten hebben een nieuwen Catechismus in te voeren. Het leerboek voor de gemeente bleef onveranderd behouden. Maar wel besloot de Synode een Commissie te benoemen, die een nieuw leerboek voor de Catechisatie zou ontwerpen. Prof. Hoekstra, Ds. Landwehr en de heer Van Wijlen werden hier voor aangewezen.

Ook de taak van deze broeders is zeker geen gemakkelijke. De scherpe critiek in onze Pers geoefend op de proeve van een nieuwen Catechismus, door Ds. Landwehr geleverd, heeft wel doen zien, dat het resultaat van den arbeid dezer Commissie met microscopische nauwkeurigheid zal onderzocht worden. Bovendien, het bleek reeds op de Synode zelf, toen dit onderwerp aan de orde was, is er niet gering verschil van gevoelen, hoe zulk een nieuw leerboek zal moeten worden ingericht. Zal het alleen dienen voor het catechetisch onderwijs, waar men toch meestal te doen heeft met kinderen die reeds de lagere school hebben verlaten, of ook voor de school waar de kinderen reeds van hun 7e jaar af komen? Zal het mogelijk wezen, waar de leeftijd zoover uiteenloopt, hiervoor één leerboek te vervaardigen of zal men verschillende leerboeken gebruiken? Zal het leerboek, evenals onze catechismus, uit vragen en antwoorden bestaan, — een methode bij het schoolonderwijs geheel losgelaten, — dan wel uit een korte uiteenzetting van de geloofswaarheden? Al deze vragen en nog veel meer zal de Commissie hebben te overwegen, eer ze tot haar eigenlijken arbeid zal kunnen overgaan. Gelukkig dat ook in deze Commissie mannen zijn gekozen, aan wie deze arbeid met gerustheid kan worden toevertrouwd.

---

### *De Dies natalis der Vrije Universiteit.*

Op Woensdag 20 October zal de Vrije Universiteit haar veertigsten jaardag vieren. Op den vooravond van dien dag zal Ds. G. R. Kuijper, predikant bij de Gereformeerde Kerk te Haarlem, te 7½ ure in de Keizersgrachtkerk den bidstond voor onze Hoogeschool leiden. En Woensdagmiddag te 3 ure zal in het »Gebouw voor den Werkenden Stand" de overdracht van het Rectoraat plaats vinden. De aftredende rector Prof. Dr. H. H. Kuyper zal dan een redevoering uitspreken en, na het verslag van de lotgevallen der Hoogeschool voorgelezen te hebben, Prof. Dr. R. H. Woltjer als nieuwen Rector proclameeren.

Het locaal-comité te Amsterdam heeft, zooals ook uit een advertentie blijken kan, besloten, het veertigjarig bestaan der Vrije Universiteit, gelijk het zeer bescheiden wordt uitgedrukt, eenigszins feestelijk te herdenken. Het plan is, bij deze gelegenheid aan H.H. Directeuren een feestgave aan te bieden, waarvoor de bijdragen nog kunnen worden toegezonden aan het Bureel der Vrije Universiteit, Keizersgracht 164. Voorts wil men na afloop van den bidstond een gezellig samenzijn houden en zal er gelegenheid worden gegeven om het laboratorium van Prof. Buytendijk te bezichtigen. Het program voor deze feestviering is evenzeer bij het Bureel te bekomen.

Ook onze studentenwereld maakt zich op om het vierde lustrum onzer Hoogeschool feestelijk te herdenken. Al de oudstudenten zijn uitgenoodigd om aan dit feest deel te nemen, waarvan het hoogtepunt zal worden bereikt in een gezelligen maaltijd, die 21 October zal worden gehouden.

Zoo belooft de week, die komt, voor onze Hoogeschool en voor degenen, die haar liefhebben, een week van feestvreugde te worden. Haar oud-leerlingen en hare vrienden zullen uit alle deelen van ons land naar Amsterdam opgaan. Er zal saam gedankt worden voor het vele goede, dat God ons in onze Hoogeschool schonk. Er zal gebeden worden voor haar toekomst. De liefde voor onze Hoogeschool zal zich uiten in een feestgave. En de band met onze Hoogeschool zal door dit alles worden versterkt.

Al telt in het leven van een gewone Universiteit een veertigjarig bestaan nauwelijks mede, toch begrijpen en waardeeren we het, dat het locaal-comité van Amsterdam dezen dag niet onopgemerkt wilde laten voorbijgaan. Voor een Hoogeschool, die het waagde zonder eenigen steun van Staat of Kerk op te treden, die alleen steunde op de kracht van haar beginsel en de liefde en toewijding van ons Gereformeerde volk is het waarlijk geen geringe zaak, dat zij veertig jaren lang heeft bestaan. Zij dankt dat in de eerste plaats aan de hulpe Gods, die haar staande hield. Maar de trouw en de offervaardigheid van ons volk mag daarbij niet worden vergeten.

Er is aan zulke feestviering altoos een weemoedige herinnering verbonden aan degenen, die als hoogleeraar aan haar verbonden waren maar van ons zijn heengegaan. Van haar oudste hoogleeraren is Prof. Fabius de eenige, die nog steeds met onvermoeide kracht het hoogleeraarsambt waarneemt. Ook de stichter onzer Hoogeschool, die met zijn bezielende rede over Souvereiniteit in eigen kring haar opende, bleef ons nog gespaard, al geniet hij de welverdiende rust van zijn arbeid. Maar hoe menigeen, wiens naam en talent eer aan onze Hoogeschool schonk, is ons ontvallen.

Maar onze Hoogeschool zelf staat nog. Zij is in die veertig jaar toegenomen en gegroeid. Wel niet met de snelheid van Jona's wonderboom, maar toch met gestadigen groei. Ze begon met slechts een enkelen student, zij heeft thans meer dan tweehonderd leerlingen. Ook de kring der hoogleeraren breidde zich allengs uit. Ze begon met vijf hoogleeraren, ze telt er thans vijftien met een lector.

Vergeleken met andere Universiteiten is dit alles nog klein. En toch, wie had veertig jaar geleden kunnen hopen of voorspellen, dat het aldus gaan zou. Daarom is er reden tot dank aan God den Heere.

Moge ook in dit nieuwe lustrum, dat onze Hoogeschool ingaat, Gods zegen op haar arbeid rusten. Geve Hij haar hoogleeraren trouw te zijn aan het beginsel onzer Hoogeschool en stelle Hij zoo onze Universiteit tot een eere voor Zijn naam.

---

### *De Reformatie.*

Onze Gereformeerde Pers is een nieuw blad rijk geworden, dat onder den titel: *De Reformatie*, zich aandient.

De redactie van dit nieuwe blad bestaat uit Prof. Dr. F. J. J. Buijtendijk, Dr. K. Dijk, Dr. V. Hepp en Dr. Wielenga, terwijl een schitterende staf van medewerkers aan dit blad verbonden is.

Het openingswoord van de redactie klinkt forsch als een bazuinstoot.

De geschiedkundige reformatie waarvan we uitgaan, zoo heet het, is onvolkomen en onvolledig geweest. Wij moeten vrijmoedig vragen, waar de vaderen hebben gefaald, waarin zij te conservatief zijn geweest.

De reformatie is in de tweede plaats verbasterd. Niet alleen geestelijk, doordat de vurigheid van het geloof en de heiligheid van het leven is getaand, maar ook doordat wij ten deele aan het idealisme van een reformator als Calvijn zijn ontzonken.

En eindelijk: reformatie is ook evolutie, zij is vooruitgaan van kracht tot kracht. Men doet de reformatie oneer aan, wanneer men haar niet anders beschouwt dan als een monument, waarbij men op vaste tijden de lauwerkransen van zijn bewondering neerlegt. Den ontwikkelingsdrang in de Kerk moeten wij leeren voelen, en als wij hem ontdekt hebben, hem den weg banen op het gebied van de liturgie, van de kerkinrichting, van de belijdenis, van de Schriftbeschouwing en Schriftverklaring, van het dogma.

Aan het slot van dit artikel wordt het volgende program van actie gegeven:

1. »De Reformatie", Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven, staat op den grondslag van de Gereformeerde belijdenis.
2. Doel van het blad is, leiding te geven aan en te bevorderen het reformatorische streven, dat bestaat in den kring der Gereformeerden.
3. Aan de oprichting van het blad ligt ten grondslag de overtuiging, dat er in de Gereformeerde Kerken een achterstand ten opzichte van hare belijdenis, en dat het daarom noodig is de belijdenisschriften en liturgische formulieren te onderwerpen aan een reconstructie en uitbouw, waarbij plaats ingeruimd moet worden aan de groote problemen (cultuurvragen), die sinds »Dordt" zijn opgekomen.
4. In het algemeen wordt dus erkend de noodzakelijkheid van dogma-vorming naar de waarheid der Schrift, zoowel door negatieve als positieve ontwikkeling.

In het bijzonder zullen daarbij de volgende vraagstukken aan de orde moeten gesteld:

*a.* Het dogma der inspiratie en van het Schriftgezag (o. a. de verhouding van den menschelijken en goddelijken factor in de Schrift).
*b.* De ken-kritische kwestie van het geloof en van den grond des geloofs.
*c.* De grenzen van de christelijke vrijheid ten opzichte van de hedendaagsche »cultuur".
*d.* De pluriformiteit der Kerk en het streven naar waardeering van en samenwerking met verschillende schakeeringen van het christendom.
*e.* De vrouwenbeweging in verband met het kerkelijk leven.
*f.* De kerk en het sociale vraagstuk.
*g.* De kerk en de opvoeding, speciaal van de rijpere jeugd.
*h.* Hervorming van den eeredienst en het kerkelijk leven, de prediking, de liturgie, het catechetisch onderwijs.
*i.* De kerk en de evangelisatie (ook in de studentenwereld).
*j.* Reorganisatie van de kerk in de groote steden.

Het doel van dit blad is niet slechts deze problemen ter sprake te brengen, of er zich negatief-kritisch tegenover te stellen, maar zooveel mogelijk de positieve zijde dezer kwesties op te zoeken en te pogen ze in positief reformatorische richting op te lossen.

Het plan is, zooals men ziet, grootsch opgevat.

Gaarne roepen wij dit nieuwe blad een hartelijk welkom toe. Het is uitnemend, dat de gedachten, die ook in dezen kring leven, tot uiting komen. En tegenover veel wat in ons kerkelijk leven metterdaad te conservatief was, te versteend, zich te veel vastklemmend aan oude vormen, kan het goed zijn, dat de vensters van het huis worden opengezet en een nieuwe wind door de kamers waait.

Met belangstelling wachten we af, in welke nieuwe banen dit blad ons kerkelijk leven leiden zal.

Het eerste nummer, ons toegezonden, is rijk aan inhoud en uitnemend verzorgd.

Zulk een blad is metterdaad een aanwinst voor onze Christelijke pers.

---

### *Sikkelfonds.*

Zooals in de dagbladen reeds gemeld werd, is door Prof Grosheide het initiatief genomen om een blijvend aandenken aan de nagedachtenis van Ds. Sikkel te stichten.

Het Comité, dat onder zijne leiding zich daartoe bereid verklaarde, heeft ons nu de volgende circulaire toegezonden, waaraan we gaarne plaats verleenen:

L. S.,

Den 17den Augustus 1920 is Ds Sikkel in Christus ontslapen.

Maar hij leeft voort in de harten van duizenden, die zijn woord hebben gehoord, of zijn geschriften hebben gelezen.

Bovenal heeft hij in die harten aangekweekt diep ontzag voor het Woord Gods. En juist door de prediking van Ds Sikkel is het geweest, dat velen de beteekenis van het Woord Gods, de eischen die het stelt, den troost, dien het biedt, voor het persoonlijk leven, voor heel het leven der menschen, hebben leeren verstaan.

Toen dan ook bij eenige broederen de gedachte opkwam, om een blijvend aandenken aan Ds J. C. Sikkel te stichten, begrepen ze, dat hij niet door een grafmonument of iets van dien aard moest worden geëerd, maar door, zoo het mogelijk was, zijn werk, zijn hoofdwerk, waarbij het Woord Gods in het middelpunt stond, voort te zetten.

Merkwaardig was het, hoe allen, die, toen een voorloopige oproep in de bladen verscheen, blijk gaven van hun sympathie, door dezelfde gedachten bleken bezield.

En toen in Amsterdam een vergadering werd gehouden, waarop afgevaardigden uit verschillende kringen, waarin Ds Sikkel gearbeid had, alsook tal van vrienden aanwezig waren, kwam ook daar dezelfde gedachte tot uiting.

Zoo rees dan het plan, een fonds te stichten, dat zou kunnen dienen om zooveel mogelijk voort te zetten den arbeid van Ds Sikkel, en dat door het dragen van zijn naam ook voor het volgend geslacht vertolken zou, hoe het zaad, door Ds Sikkel gestrooid in den naam des Heeren, niet onvruchtbaar is gebleven.

In de eerste plaats zou uit zulk een fonds kunnen worden bekostigd de uitgave van verschillende preeken en van een aantal grootere of kleinere werken, die na den dood van Ds Sikkel afgemaakt in portefeuille werden gevonden.

In de tweede plaats kan worden getracht, verschillende reeds gedrukte, doch uitverkochte werken van Ds Sikkel op nieuw uit te geven, als ook, daarvoor in aanmerking komende artikelen uit bladen of tijdschriften te doen herdrukken.

Terwijl eindelijk in de derde plaats door zulk een fonds kan worden gepoogd, het werk van Ds Sikkel in dien zin voort te zetten, dat steun werd geboden aan de uitgave van geschriften, die zich bezig houden met de verklaring van het Woord Gods overeenkomstig de Gereformeerde belijdenis.

Een grootsch plan, dat veel geld kosten zal, maar een schoon plan, waardoor niet slechts Ds Sikkel zou worden geëerd, maar ook ons volk kon worden gezegend.

Daarom durven ondergeteekenden met vertrouwen tot U te komen, en U te vragen: wil voor 'n te stichten Johannes Cornelis Sikkelfonds met het bovengenoemde doel, een, kon het zijn, wat groote bijdrage toezeggen of zenden, liefst vóór den 15den October, aan den Heer H. Munnik, Amsterdam, Allard Piersonstraat 5 huis.

Het Comité:

Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam
Prof. Mr A. Anema, Zantvoort
Ds K. Fernhout, Amsterdam
Mr G. H. A. Grosheide, Amsterdam
J. Balhuizen, Amsterdam
H. Munnik, Amsterdam
Ds H. Brouwer, Heemstede
Ds J. C. Rullmann, Utrecht
Mr. G. van Baren, Schiedam
Dr K. Dijk, 's-Gravenhage
J. P. Thierry, 's-Gravenhage
J. Timmermans, Hijlaart (Fr.)
A. Verleur, Watergraafsmeer

Het hier geopperde plan lijkt ons uitstekend.

We bevelen het daarom van harte aan.

Dr. H. H. K.

---

## Leestafel.

J. C. Sikkel, De groote toekomst en de vrouw. Drukkerij Libertas — Rotterdam 1920.

»De groote toekomst en de vrouw« is het onderwerp van een lezing door Ds. Sikkel, kort voor zijn dood, gehouden.

Een der zonen heeft een daad van pieteit verricht met, uit de litteraire nalatenschap van zijn vader, dit manuscript ter pers te zenden en daarmee tevens een daad verricht waarmee hij zich aanspraak heeft verworven op den dank van allen, die belangstellen in wat zijn vader sprak en schreef.

Voor hen toch is deze nu in druk vastgelegde lezing een stuk van waarde, wijl het tegemoet komt aan hun behoefte aan verheldering van inzicht zoowel in »de groote toekomst«, die zich uit het geweldig heden al meer ontwikkelt, als in de plaats van »de vrouw« in die toekomst.

'n Stuk van des te hooger waarde, omdat Sikkel ook hier die verheldering tracht te geven bij het licht van Gods Woord.

Ter opwekking tot lezing van deze »lezing« wil ik, in kort overzicht, doen zien het verstaan, dat de opsteller zijn gehoor èn van »de groote toekomst« èn van de plaats der »vrouw« in die toekomst bijbracht.

* * *

De Inleiding staat in het heden.

»Er is, bizonder met en door den wereldoorlog, een geweldige beweging van verwoesting over het menschenleven gekomen, alle levensschatten bedreigend met verderving.«

Dit wordt dan in breede trekken, maar toch zóó, dat het kenmerkende duidelijk uitkomt, nader uitgewerkt (p. 5-7).

Met een beroep op Matth. 24: 6-8 wordt daarna de meening afgewezen als zouden de »teekenen« van dezen tijd er op wijzen, »dat het einde nu wel spoedig volgen zal en volgen moet in de *parousie*, in »de wederkomst van Christus.«

»Nog is het einde *niet*.«

„Het einde komt *anders*".

„Het komt in de groote volle tegenstelling van den aangebeden Antichrist en den Christus".

„Dan komt het einde" (Openb. 13: 14; 2 Thess. 2: 1—12; Matth 24: 21—31.)

Met deze volle tegenstelling tusschen den Antichrist en den Christus komt ook die tusschen het „vleeschelijk gëmancipeerde wereldleven" en het „waarachtige Christelijke leven", waarmee „in de eene menschenwereld de eigenlijke en éénige groote strijd ten volle branden zal« (p. 7—10).

„Het huidig gebeuren dezer eeuw is dan ook niet het wereldeinde".

„Al kan het een tijdelijken en vreeselijken wereldondergang brengen,— en al staat het ook met het wereldeinde in stellig verband, ook als een der vóórtypen, gelijk er meerdere voorgingen".

„We beleven niet maar wereldondergang, we beleven ook wereldopgang".

„De geboorteweeën van een nieuwen tijd, van een nieuw wereldleven".

Zoowel, „wereldsche harten van idealistische inspiratie, als wie in Gods licht leeft en naar den hemel ademt", zien dan ook een nieuwe toekomst".

„De groote toekomst". (p. 10—13).

* * *

Onder alles wat daarop nu reeds heenwijst, behoort ook het anders-zijn van het vrouwenleven en hier gaat de lezing over tot: *de vrouw in de toekomst*. (p 13).

Wat op een nieuw vrouwenleven reeds heen-